

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

Мостенська Т.Л., проф., д.е.н.,

зав. кафедри менеджменту

Ралко О.С.,

асистент кафедри менеджменту

Національного університету харчових технологій

Анотація. У статті проведено дослідження стану ринку органічної продукції за динамікою площ органічних сільськогосподарських угідь, кількістю органічних господарств, обсягом виробництва органічної продукції та порівнянням темпів їх росту, структурою пропозиції на ринку органічної продукції України. На основі проведеного аналізу визначено основні чинники, що впливають на розвиток ринку органічної продукції України. Визначено перспективи розвитку ринку органічної продукції на основі його поточного стану, тенденцій розвитку та чинників, що на нього впливають. Проаналізовано законодавчу базу регулювання ринку органічної продукції в Україні.

Аннотация. В статье проведено исследование состояния рынка органической продукции по динамике площадей органических сельскохозяйственных угодий, количеству органических хозяйств, объему производства органической продукции и сравнением темпов их роста, структуре предложения на рынке органической продукции Украины. На основе проведенного анализа определены факторы, которые влияют на развитие рынка органической продукции Украины. Определены перспективы развития рынка органической продукции на основе его текущего состояния, тенденций развития и факторов, влияющих на него. Проанализирована законодательная база регулирования рынка органической продукции Украины.

Abstract. Paper contains the research of organic products market based on dynamic of organic farmland area, the number of organic farms, organic production volume and comparing the rate of their growth, the structure of supply of organic

products in Ukraine. Based on the analysis author defines the basic factors which influence on the development of organic products market of Ukraine. Author researches the prospects of market of organic products based on its current status, trends and factors which are affecting it. Paper contains the analysis of the legal framework regulating organic products market in Ukraine.

Ключові слова: органічна продукція, ринок органічної продукції, виробництво органічної продукції, перспективи органічного виробництва в Україні.

Ключевые слова: органическая продукция, рынок органической продукции, производство органической продукции, перспективы органического производства в Украине.

Key words: organic products, organic products market, production of organic products, perspectives of organic production in Ukraine.

Вступ. В останні роки ринок традиційних харчових продуктів залишається практично незмінним, натомість ринок органічних продуктів стрімко зростає. При цьому, якщо ринок органічної продукції Західної Європи має щорічні темпи приросту в межах 7-10%, то для Східної Європи цей показник складає 20% щороку. Саме тому, на думку експертів — це ринок майбутнього.

За даними Міжнародної федерації органічного руху, загальний обіг органічної продукції в світі досяг 60 млрд дол, загальна площа земель, що використовуються для органічного виробництва вже досягла майже 37 млн га, а загальна кількість зайнятих — 1,8 млн фермерів. Дані наведені по 160 країнах світу [6]. Лідерами органічного виробництва стали США (26,8 млрд дол), Німеччина (7,9 млрд дол), Франція (4,5 млрд дол).

Україна має значний потенціал як виробник сільськогосподарської продукції, зокрема органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, оскільки на її території площа земель

сільськогосподарського призначення станом на 1 січня 2012 року становила близько 427 тис км². Так, площа органічних сільськогосподарських угідь в Україні складає близько 270 тис га, їх частка у загальному обсязі сільськогосподарських угідь складає майже 0,7% станом на 2012 рік [3]. З такими показниками Україна займає 20 місце у світі. Світовою тенденцією сільськогосподарського виробництва є зростання обсягів виробництва органічної продукції. Проте, і досі ринок продуктів органічного виробництва в Україні перебуває на стадії становлення, що зумовлено відсутністю діючих нормативно-правових актів, що регулюють сферу органічного виробництва, що не сприяє його розвитку.

Доцільно дослідити ринок органічної продукції України, що дозволить визначити його стан та сформулювати його пріоритетні напрями розвитку.

Метою дослідження є визначення перспектив розвитку ринку органічної продукції України.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення тенденцій розвитку ринку органічної продукції проведемо дослідження динаміки площ сільськогосподарських угідь України, що відведені під вирощування органічної продукції (рис.1).

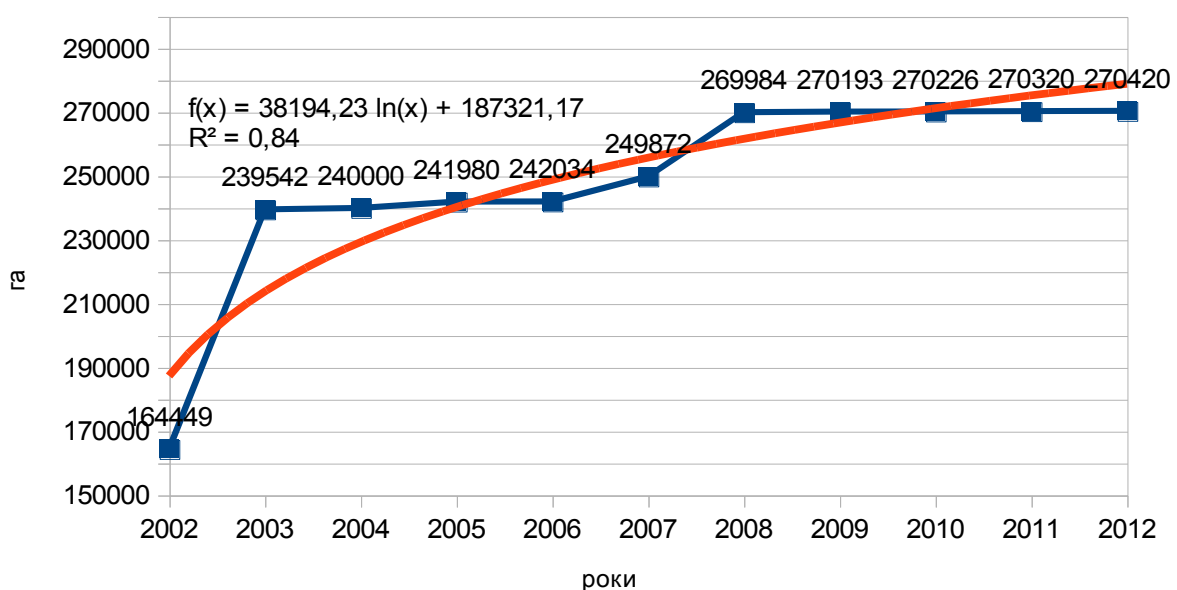
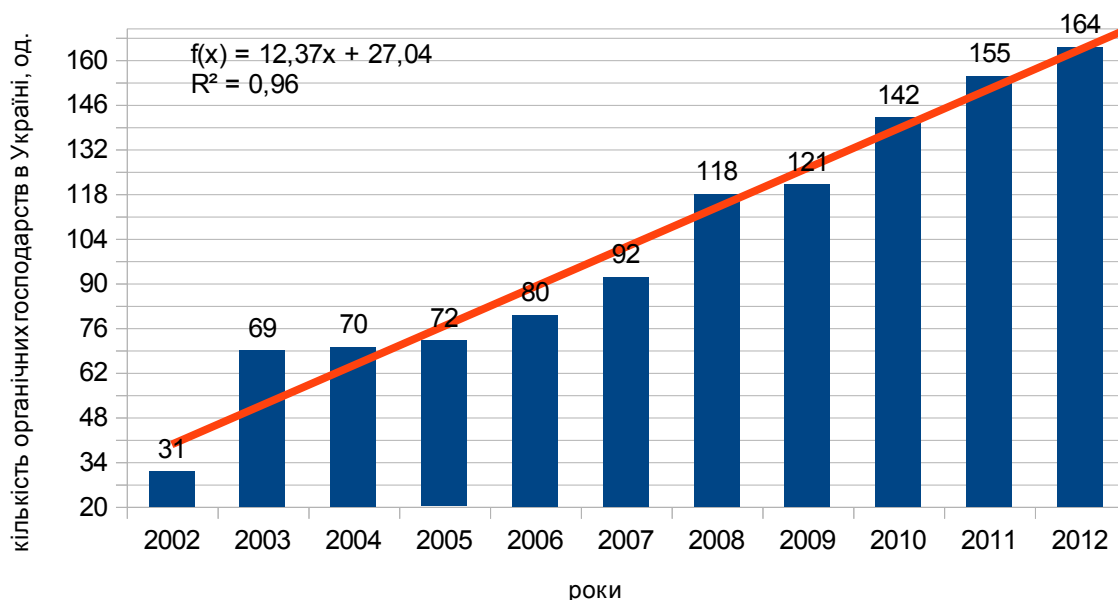


Рис.1. Динаміка площі органічних сільськогосподарських угідь в

Україні, га [побудовано автором за даними Федерації органічного руху України]

Протягом 2002-2012 рр. спостерігалася стійка тенденція до зростання площ органічних сільськогосподарських угідь в Україні. На основі вибірки даних за 2002-2012 рр. побудований логарифмічний тренд площі органічних сільськогосподарських угідь України. Коректність застосованої моделі підтверджується високим значенням коефіцієнту детермінації, що складає 0,84. Тренд свідчить, що у випадку збереження існуючих тенденцій динаміки органічних сільськогосподарських угідь, їх площа буде і в подальшому збільшуватись.

У 2009 році Україна увійшла до п'ятірки країн-лідерів з вирощування органічної пшениці. Площа під її вирощування склала 50,4 тис. га. З метою подальшого дослідження особливостей і тенденцій розвитку ринку органічної продукції України, розглянемо динаміку кількості органічних господарств



України за 2002-2012 рр.(рис.2).

Рис.2. Динаміка кількості органічних господарств України, од.[побудовано автором за даними Федерації органічного руху України]

З 2002 до 2012 року кількість органічних господарств постійно зростає.

Так у 2002 році функціонувало 31 господарство, то у 2012 — вже 164 органічних господарства. На основі вибірки даних за 2002-2012 рр. побудований лінійний тренд кількості органічних господарств України. Коректність застосованої моделі підтверджується високим значенням коефіцієнту детермінації, що складає 0,96. Тренд свідчить, що у випадку збереження існуючих тенденцій динаміки органічних господарств України, їх кількість буде і в подальшому зростати.

Порівняємо темпи росту площ органічних сільськогосподарських угідь та кількості органічних господарств з метою глибшого аналізу тенденцій розвитку ринку органічної продукції України (рис.3.).

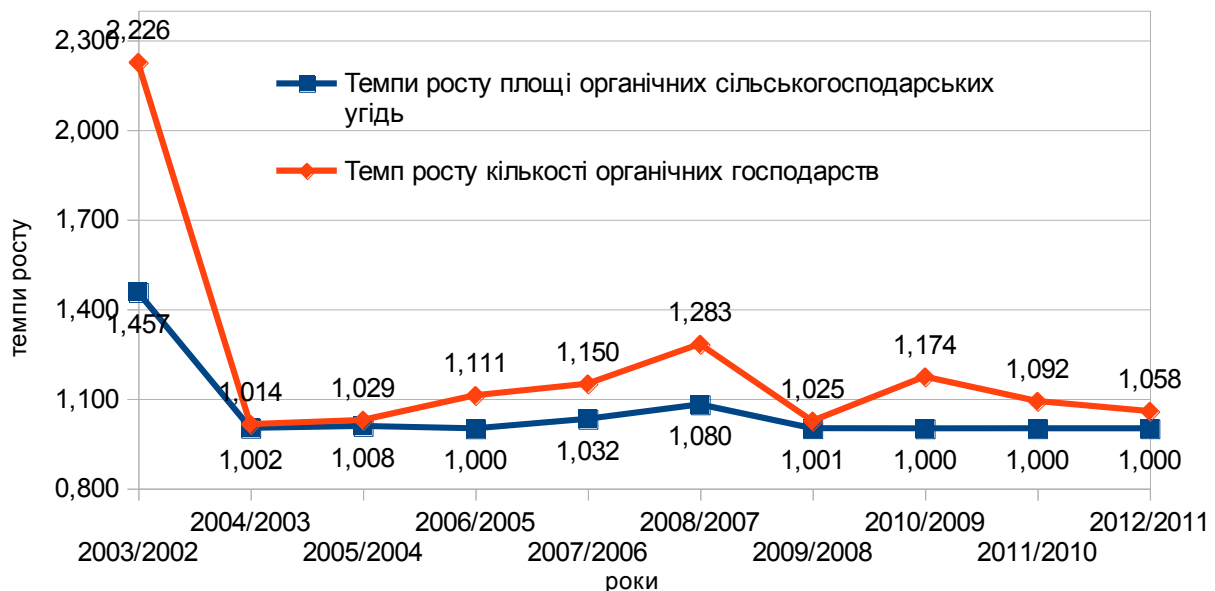


Рис.3. Темпи росту площі органічних сільськогосподарських угідь та кількості органічних господарств України за 2002-2012 рр. [побудовано автором за даними Федерації органічного руху України]

Протягом 2002-2012 рр. темпи росту кількості органічних господарств перевищують темпи росту площ органічних сільськогосподарських угідь, що може свідчити про наступне:

— новоутворені органічні господарства зазвичай невеликі підприємства, що вирощують органічну продукцію на незначних площах, які несуттєво примножують основний фонд органічних сільськогосподарських

угідь;

– незначний приріст площ органічних сільськогосподарських угідь порівняно з більшим приростом кількості органічних господарств може свідчити про певні процеси перерозподілу ринку у цій сфері;

– у той же час, незначний приріст площ під вирощування органічної продукції та зростаюча кількість органічних господарств може свідчити про інтенсивні процеси як закриття, так і відкриття бізнесу у цій сфері.

Крім того, іноземні сертифікаційні центри здійснили органічну сертифікацію занедбаних у 90-ті роки сільськогосподарських угідь, після чого трейдери стали розміщувати на них замовлення на виробництво органічної сільгоспсировини для потреб європейського ринку [6], а в останні роки загальна площа таких угідь зменшується.

Для виокремлення основних тенденцій розвитку та визначення перспектив ринку розвитку органічної продукції, окрім дослідження пропозиції, варто дослідити попит на ринку. Пропонуємо дослідження попиту на ринку органічної продукції здійснити за обсягом виробництва органічної продукції України (рис.4.)

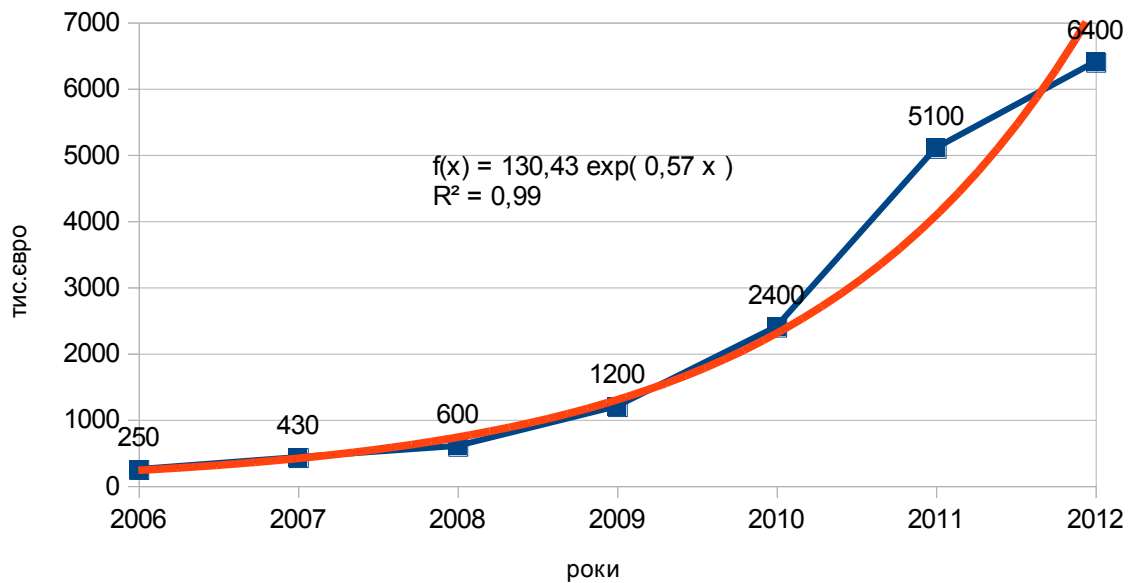
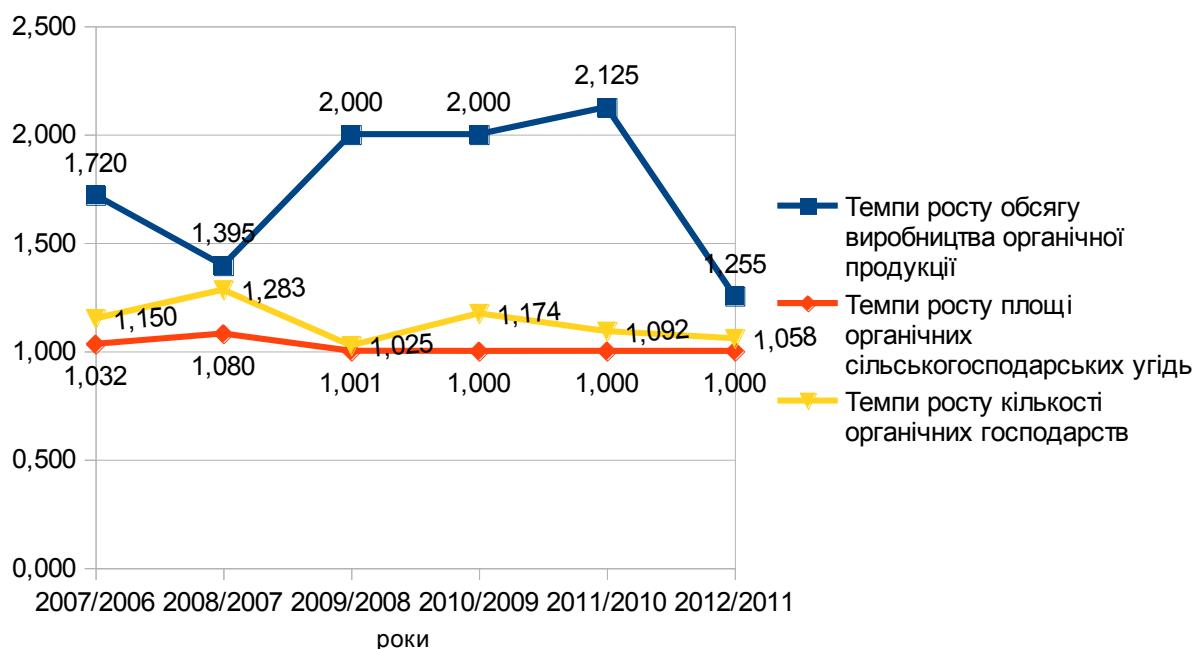


Рис.4. Динаміка обсягу виробництва органічної продукції України за 2006-2012 рр. [побудовано автором за даними Федерації органічного руху України]

Обсяг виробництва органічної продукції постійно зростає, так у 2006 році обсяг ринку складав 250 тис. євро, у 2012 році він становить 6,4 млн. євро. Незважаючи на постійне зростання, прогнозоване міжнародними організаціями зростання обсягів виробництва органічних продукції у 2012 році до 9,8 млн євро не виправдалося [7]. На основі вибірки даних за 2006-2012 рр. побудований експоненційний тренд обсягу виробництва органічної продукції України. Тренд свідчить, що у випадку збереження існуючих тенденцій динаміки органічної продукції України, її обсяг буде і в подальшому зростати.

Для визначення поточного стану розвитку ринку органічної продукції, порівняємо темпи росту площ органічних сільськогосподарських угідь та обсягу внутрішнього споживчого ринку органічної продукції України за 2006-



2012 рр. (рис.5).

Рис.5. Темпи росту обсягу виробництва органічної продукції, площ органічних сільськогосподарських угідь та кількості органічних господарств в Україні за 2006-2012 рр.

Виходячи із порівняння темпів росту площ органічних сільськогосподарських угідь, кількості органічних господарств та обсягу виробництва органічної продукції України за 2006-2012 рр. можна зробити наступні висновки: темпи росту обсягу виробництва органічної продукції значно перевищують темпи росту площ під органічні сільськогосподарські угіддя та кількості органічних господарств, що свідчить про зростання кількості споживачів органічної продукції, зростання попиту на органічну продукцію на зовнішніх ринках та щорічне підвищення цін на цю продукцію. З урахуванням відсутності суттєвого збільшення кількості органічних господарств, появи власних торгових марок або виробників, що виробляють органічну продукцію, вірогідним є підвищення цін на органічну продукцію при підвищенні попиту та

відсутності зростання пропозиції.

Ринок органічної продукції в світі зростає. Вже 10% населення світу споживає органічну продукцію, натомість в Україні такого населення, за різними джерелами, приблизно 1-2% [7,8]. Органічна продукція у порівнянні зі звичайною є дорожчою, що ускладнює розширення внутрішнього ринку в Україні. В середньому ціна на органічну продукцію у 2-2,5 рази вища ніж на звичайні харчові продукти. Це пояснюється невеликими обсягами виробництва, які не дають можливості економити на масштабі виробництва, високі витрати праці. Проте, саме натуральність і органічність продукції є однією із конкурентних переваг на ринку, якою користуються більшість виробників продуктів харчування в Україні.

Розвитком органічного руху в Україні займаються: Федерація органічного руху України, Асоціація "Чиста Флора", Об'єднання "Полтава-органік", Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», Клуб органічного землеробства, Спілка учасників органічного агровиробництва "Натурпродукт", Органік Стандарт, ТОВ "Украгрофін", Всеукраїнська громадська організація «Жива планета».

Більшість з організацій, що позиціонують себе як учасники органічного руху в Україні здійснюють послуги сертифікації і маркування органічних продуктів і є учасниками міжнародно-визнаних організацій: Глобальної мережі екологічного маркування (GEN) та Міжнародної федерації руху за органічне сільське господарство (IFOAM).

До Глобальної мережі екологічного маркування (GEN) входить Всеукраїнська громадська організація «Жива планета», до складу Міжнародної федерації руху за органічне сільське господарство (IFOAM) входять Федерація органічного руху України, Громадська Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», Органік Стандарт, ТОВ "Украгрофін" та на основі асоційованого членства Всеукраїнська громадська організація «Жива планета».

Основні оператори ринку, що надають послуги з сертифікації продукції та органічних господарств фіксують стрімкий розвиток ринку органічної

продукції та високий потенціал його розвитку. Проте, виходячи з динаміки процесів, що відбуваються із площами під вирощування органічної продукції та кількості органічних господарств, можна прийти до висновку, що ринок органічної продукції знаходиться тільки на стадії становлення та темпи його росту незначні. Варто зазначити, що всі організації, які займаються дослідженням ринку органічної продукції та розвитком органічного виробництва, незалежно від того, є вони членами міжнародних організацій підтримки органічного виробництва або функціонують на рівні вітчизняного ринку, надають послуги по сертифікації виробництва та продукції як органічних. Відповідно, в певній мірі їх дослідження щодо рівня розвитку та перспективності ринку органічної продукції є суб'єктивними.

З 1991 по 2012 рр. вирощування, виробництво, зберігання та обіг органічної продукції фактично не контролювалися і не регулювалися державою, відповідно відсутність офіційної статистики та чіткого визначення які саме продукти необхідно відносити до органічних ускладнює визначення фактичного стану ринку органічної продукції та забезпечення його розвитку.

На сьогодні, в Україні відсутні чинні нормативно-правові акти, що визначають яка саме продукція є продукцією органічного виробництва, які організації можуть надавати послуги з сертифікації органічної продукції, процедуру сертифікації органічної продукції та атестації установ, що мають право її здійснювати і яке саме маркування має застосовуватись до органічної продукції. У той же час проводиться робота по підготовці до розгляду Верховною Радою України ЗУ “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини”.

Згідно з Проектом ЗУ “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини” № 979 від 12.12.2012 року “органічна продукція – це продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог”. Уповноваженим органом сертифікації є юридична особа акредитована у встановленому законом порядку, якій надано дозвіл на здійснення інспектування та сертифікації виробництва органічної

продукції (сировини).

Відповідно до процедури атестації та розроблених правил складається перелік тих продуктів, на які розроблені атестаційні стандарти, складна процедура та обмежені умови застосування призведе до вкрай обмеженого розвитку ринку органічної продукції України.

Єдиними для всіх видів органічної продукції згідно Закону є методи та вимоги до виробництва органічної продукції.

Необхідність розробки єдиного державного маркування врахована Проектом ЗУ “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини” № 979 від 12.12.2012, в якому зазначається, що “використання державного логотипу та маркування органічної продукції для позначення органічних продуктів є обов'язковим”. Проте, одночасно із зазначенням необхідності створення державного логотипу Проектом Закону “дозволяється також використання недержавних (приватних) логотипів, запроваджених безпосередньо суб'єктами господарювання, які здійснюють виробництво, реалізацію органічної продукції, сировини чи їх об'єднаннями”.

Станом на 2012 рік, організації, що займаються розвитком органічного руху в Україні проводять процедуру сертифікації та маркування органічного виробництва та продукції, певною мірою самі перешкоджають цьому розвитку. Оскільки, кожна з перелічених організацій має власне маркування не схоже на інші, що призводить до:

- ускладнення ідентифікації органічної продукції кінцевим споживачем;
- високої конкуренції між самими організаціями, оскільки саме сертифікація та маркування і є їх основним прибутковим видом діяльності;
- дезорієнтованості і складності в інформаційному навчанні споживача щодо переваг органічної продукції.

Відсутність єдиного підходу до маркування та атестації продукції на державному рівні призводить до таких наслідків:

- відсутність єдиної системи сертифікації виробників органічної

продукції, відповідна відсутність єдиних вимог та правил органічного виробництва;

- відсутність державного контролю за виробництвом, обігом та реалізацією органічної продукції;
- відсутність інформованості споживачів щодо органічної продукції та її переваг;
- неформованості ринку органічної продукції як такого через відсутності єдиних підходів та вимог до її виробництва;
- ускладненість здійснення вибору на користь органічної продукції кінцевим споживачем через недостатню поінформованість та відсутність єдиної системи ідентифікації органічного продукту як такого.

Розробка єдиного маркування органічної продукції стане основою для подальшого розвитку ринку органічної продукції, оскільки дозволить створення та реалізацію комплексної програми інформування споживачів щодо переваг органічної продукції, що стане основою формування споживчого ринку цієї продукції та відповідно підвищить зацікавленість підприємств у виробництві такої продукції.

Основні напрями розвитку ринку органічної продукції містяться у державній Програмі розвитку органічного виробництва в Україні.

Критерієм успішності виконання Програми буде значення частки земель під органічним виробництвом у відсотках від загальної площі сільськогосподарських угідь країни.

В ході виконання Програми планувалось досягти наступні показники (частка земель сертифікованих органічних господарств має становити):

До кінця 2012 року – 2 %; до кінця 2015 року – 7 % .

Станом на 2012 рік, заплановані показники Програми не були виконані, що вказує на необхідність розробки механізму досягнення результатів.

Україна має значний потенціал розвитку ринку органічної продукції як результат близькості до ринку Європи, місткість якого складає по оцінках експертів 26 млрд дол. Виробництво органічних харчових продуктів

експортоорієнтоване.

Головною проблемою органічного виробництва України є те, що експортуються продукти вітчизняного органічного виробництва у вигляді сільськогосподарської сировини.

Висновки. Аналіз основних тенденцій розвитку ринку органічної продукції дозволив прийти до висновку, що ринок розвивається і у випадку збереження існуючих тенденцій продовжить свій розвиток у майбутньому. Проте, ринок органічної продукції України зараз знаходиться на початковому етапі розвитку, що пов'язано із відсутністю чинного законодавчого поля для регулювання сфери органічного виробництва. Отже, за належного законодавчого регулювання та реалізації виваженої політики у напрямку органічного виробництва, а саме: єдиних вимог та правил виробництва органічної продукції, єдиної системи атестації, сертифікації та маркування органічної продукції, підвищаться темпи росту ринку органічної продукції та він займає чільне місце у забезпеченні продовольчої безпеки України, а з урахуванням сільськогосподарського потенціалу країни, дозволить вийти на лідируючі позиції на світовому ринку органічної продукції.

Однією із нагальних задач є гармонізація законодавства України з виробництва органічної продукції зі світовими системами сертифікації. Сумісність таких систем дозволить розширити зовнішній ринок органічних продуктів. Це підтверджується підписанням договору між США та ЄС, який вступив у дію з 1.06.2012 року, сутність якого полягає у здійсненні еквівалентного обміну органічною продукцією між країнами.

Подальшим напрямком дослідження стане визначення можливостей України щодо імпортозаміщення та експорту продукції органічного виробництва.

Список використаної літератури:

1. Проект ЗУ “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини” № 979 від 12.12.2012 року. – [Електронний ресурс], - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG0R700B.html

2. Концепція державної Програми розвитку органічного виробництва в Україні.
– [Електронний ресурс], - Режим доступу:
<http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-45-25?showall=1>
3. Статистичний збірник України за 2010 рік.
4. Матеріали офіційного сайту IFOAM – [Електронний ресурс], - Режим доступу:
http://www.ifoam.org/organic_world/directory/Countries/Ukraine-Members.html
5. Матеріали сайту Федерації органічного руху України – [Електронний ресурс], - Режим доступу: <http://organic.com.ua/>
6. Коноваленко А.Д. Формирование рынка органической продукции – [Електронний ресурс], - Режим доступу: http://science-bsea.narod.ru/2012/ekonom_2012_18/
7. European Organic Farming Statistics– [Електронний ресурс], - Режим доступу: www.organic-europe.net.
8. Global organic farming statistics and news– [Електронний ресурс], - Режим доступу: <http://www.organic.-world.net>.